

4. HET ENERGIEWERELDJE IN BELGIE: WIE IS WIE?

Wie wil wat? Wie verdedigt welke belangen en op welke manier? Ik schets hier de houding van de belangrijke spelers in de debatten over (kern-)energie: Electrabel, SPE, het VBO, het VEV-VOKA, de vakbonden, de NGO's, de wetenschappers, de nucleofielen, de Europese Commissie, de administratie energie, NIRAS, FANC, het Nationaal Comité voor de Energie en de politieke partijen.

Electrabel

Electrabel was en is uiteraard tegen de uitstap uit de kernenergie. Maar ze hebben het niet hard gespeeld. Ze wisten dat het regeerakkoord hierover zeer duidelijk was en de groenen dit er absoluut door wilden krijgen. De Duitse regering had op vraag van de groenen beslist te stoppen met kernenergie. De Belgische zou hetzelfde doen. Blijkbaar twijfelde Electrabel daar niet aan en had het geen zin in een verloren strijd. Bovendien zaten we ook volop in het opengooien van de elektriciteitsmarkt en wist Electrabel dat het zijn imago moest bijsturen. Het moest softer, klantvriendelijker, minder arrogant worden. Juist dan hard van leer trekken tegen de regering en pleiten voor kernenergie zou hun marketingstrategie doorkruist hebben. Olivier Deleuze zei altijd dat Electrabel en grote aandeelhouder Suez niet voor of tegen kernenergie zijn. Zij willen winst maken, daarover gaat het. Deleuze heeft gelijk. Electrabel heeft uiteraard zijn nucleofielen, zijn ingenieurs die kicken op kernenergie, maar die wegen niet in het directiecomité van Electrabel. Daar is het rekenmachientje het belangrijkste instrument: hoeveel brengt ons dit op? Dat is de vraag. De druk van de aandeelhouders is de laatste jaren alleen maar toegenomen. De dag dat Electrabel meer geld kan verdienen aan elektriciteitsbesparing dan aan de productie van elektriciteit zal het investeren in projecten die elektriciteit besparen.

Electrabel is het grootste industriële bedrijf van ons land met een beurswaarde van 19,3 miljard euro (in februari 2005). Het is een bedrijf dat zeer goed gemanaged wordt en grote toekomstperspectieven heeft in de Europese elektriciteitsmarkt. Het is uiteraard een goede zaak voor ons land dat er zo'n bedrijf is. Voor jobs, economische groei en inkomsten aan belastingen.

Ik wil hier drie pijnpunten aanstippen. Het Franse bedrijf Suez heeft, via dochter Tractebel, meer dan de helft van de aandelen van Electrabel in handen. Electrabel is dus meer een Frans dan een Belgisch bedrijf en, wat uiteraard veel erger is, meer dan de helft van de kolossale winst, verdwijnt richting Parijs. In 2003 bedroeg de rentabiliteit van Electrabel 18,3%. Een deel van die hoge rentabiliteit heeft geen economische logica, maar is het gevolg van het feit dat de paarse regering de monopolierente van Electrabel niet verder wil afbouwen. Die monopolierente komt dus vooral ten goede aan Franse financiers.

Hoe lang is dit nog houdbaar? Halverwege 2004 waren sommigen het er 100% over eens: Suez zou Electrabel volledig overnemen. Zodat heel de winst van Electrabel richting Frankrijk zou verdwijnen. Ons land zou dan het eerste land in Europa zijn waar zowat de hele elektriciteitsbevoorrading zou afhangen van een bedrijf dat volledig in handen is van een buitenlands bedrijf. Zijn we hier voorloper van een situatie die zich steeds meer zal voordoen in Europa? Blijven er drie of vier grote Europese spelers over die de Europese elektriciteitsmarkt onder elkaar verdelen? Als daartegenover geen sterke regulering door de Europese Commissie of een Europese regulator staat, dan krijgen we een oligopoliesituatie met grote risico's op economisch onverantwoorde prijsstijgingen.

Suez zou volgens sommigen Electrabel volledig overnemen? Dat kan alleen als de Belgische regering zijn zegen geeft, want zo gaat dat bij grote akkoorden in strategische sectoren. Ik denk dat de PS dat nooit zal toelaten. Want voor de PS zijn de Waalse en de Brusselse

gemeenten hun bastions, de basis van hun machtspositie. Die gemeenten krijgen via hun participaties in de sector jaarlijkse een mooie stroom dividenden uit de elektriciteitssector. Akkoorden onderhandelen met Electrabel in Brussel is toch stukken makkelijker dan met Suez in Parijs, niet? Een overname van Electrabel door Suez lijkt me dan ook heel oncomfortabel voor de PS. In mijn omgeving zegt men mij dat de PS niet de macht heeft om het akkoord te blokkeren. We zullen zien hoe het afloopt.

Suez maakte half september 2004 wel een zeer zware fout. Het sloot achter de rug van de Belgische politici een akkoord met Shell. Suez-Tractebel zou de aandelen van Shell in Distrigas en Fluxys overnemen en zijn positie in de twee grote Belgische gasbedrijven nog verstevigen. Suez koos er bewust voor om de politici niet op de hoogte brengen. Ze zouden het in de krant lezen. Dit was “not done”. De gemeenten zijn aandeelhouder van Distrigas en Fluxys en hadden al jaren geleden aan Suez-Tractebel gezegd dat ze hun participatie in Distrigas wilden verminderen en die in Fluxys wilden vermeerderen. Suez had nu, zonder overleg met de gemeenten, een akkoord gesloten met Shell. De Vlaamse en Franstalige politieke klasse was razend. Zelfs de VLD, die anders nooit commentaar geeft op de manoeuvres van privé-ondernemingen, reageerde nu via minister voor energie Verwilghen. In de wandelgangen klonk het zeer scherp: “Die arrogante Fransen, wat denken ze wel! Zo iets beslissen zonder overleg met ons. Niet de moeite doen om ons op de hoogte te brengen, onaanvaardbaar! Suez en Tractebel vergeten blijkbaar dat Electrabel, Fluxys en Distrigas in tal van dossiers de politici nodig hebben om hun business te kunnen doen, voor het afleveren van vergunningen bijv. Dit gaan ze betalen, zwaar betalen!” De overmoed waarmee Suez in het najaar van 2004 het akkoord met Shell door de strot van de Belgische politieke klasse probeerde te rammen maakt het hen volgens mij nog moeilijker om Electrabel volledig over te nemen. De Belgische politici zullen hun veto stellen.

In december 2004 vroeg het Amerikaanse investeringsfonds Knight Vinke de splitsing van Suez in twee delen: de energiepool (Electrabel dus) met hoofdzetel in Brussel en de rest (water en afval) met hoofdzetel in Parijs. Het zou volgens de Amerikanen veel beter zijn voor Electrabel. Suez reageerde niet. De beurs wel: het aandeel van Electrabel steeg heel sterk. Ik denk dat dit scenario het zal halen. De huidige constructie is financieel-economisch onleefbaar. Er moet dus iets gebeuren. Suez zal van de Belgische politici nooit Electrabel volledig mogen overnemen. Het zal dus de andere kant opgaan: Suez zal Electrabel kwijtspelen. Knight Vinke, dat eerder Shell tot herstructering dwong, heeft trouwens veel macht. Albert Frère, spilfiguur bij Suez, kan er samen met enkele Belgische toppolitici in 2005 voor zorgen dat Electrabel weer een Belgisch bedrijf wordt dat voluit zijn kansen krijgt op de Europese en internationale energiemarkt.

Naast het pijnpunt van het Franse aandeelhouderschap heeft Electrabel ook een groepscultureel probleem: arrogantie. Ze konden het niet verbergen. Tijdens de tientallen vergaderingen met mensen van Electrabel voelde ik zo vaak de cultuur van de Generale Maatschappij. Je weet wel, de reuzenholding die op een zeker moment “eigenaar van België” was: banken, energie, cement, staal, zowat het hele industriële weefsel zat onder hun vleugels. Een staat in de staat. Wat ook zichtbaar was in Brussel. Aan het Koninklijk Park in Brussel vond je niet alleen het Koninklijk Paleis en het Parlement, de uitvoerende en de wetgevende macht, maar ook de hoofdzetel van de Generale. Symbolischer kon niet. Het is duidelijk dat in de jaren 50 en 60 de Generale Maatschappij zeer zwaar woog op de ontwikkeling van kernenergie, dit via verschillende dochterondernemingen: Union Minière in de ontginning van uranium, MMN voor de bewerking tot splijtstof, Cockerill en ACEC voor de bouw van centrales en Belchim voor afvalverwerking. De Generale is dan wel opgedoekt en de kroonjuwelen zijn grotendeels verpatst aan buitenlandse bedrijven, maar de cultuur van een bedrijf is taaier dan zijn aandeelhouders. Je ziet het in hun ogen: sommige kaderleden van

Electrabel voelen zich nog altijd belangrijke opdrachthouder van één van de belangrijkste bedrijven van het land, dat een sleutelrol speelt in de creatie van rijkdom van het land, een bedrijf met geschiedenis waar protocol en eer nog betekenis hebben. Een bedrijf dat van generatie op generatie deel uitmaakte van het kleine groepje instellingen en mensen dat het land bestuurde: de top van de politieke klasse, het Koningshuis, de top van het patronaat. Kan je je voorstellen dat mensen met zo'n bedrijfscultuur moeten onderhandelen met een groene staatssecretaris?! Een totale cultuurschok. Al moet ik eraan toevoegen dat de toenmalige CEO van Electrabel niet die attitude had en er ondertussen gelukkig een aantal kaderleden zijn die de oude Generale-cultuur nooit gekend hebben.

Ten slotte is er de communicatie. Electrabel heeft in de periode 1990-2000 heel weinig gecommuniceerd over kernenergie. De jaren voordien waren heel pijnlijk geweest, denk maar aan de ramp in Tsjernobyl, het internationale schandaal met nucleair afval in het SCK en de mislukte poging van Electrabel om een nieuwe kerncentrale in België te bouwen. Mijn stelling is dat Electrabel, en ook de andere bedrijven in de nucleaire sector, ervoor gekozen hebben om zich als het ware te verstoppen voor de publieke opinie. Je zag het sommigen zo denken: "Zo weinig mogelijk communiceren over de nucleaire sector, geen persberichten, geen debatten, we kunnen toch alleen maar verliezen. Laat ons gewoon ons ding doen, rustig in een hoekje van de samenleving zonder veel aandacht. Ideaal zou zijn dat de samenleving ons vergeet." Die strategie is ook nuttig geweest. Toen paarsgroen in 1999 aan zet kwam, was kernenergie geen issue, de milieubeweging was er, op één of twee mensen na, niet mee bezig. De meeste journalisten die de dossiers in de jaren tachtig beheersten, waren er niet meer. Onder paarsgroen is het debat dan weer op gang gekomen, maar je kan niet zeggen dat er in de civiele samenleving echt veel commotie rond was. Tenzij op het einde van de legislatuur toen de wet op de kernuitstap gepubliceerd werd.

SPE

Electrabel heeft geen absoluut monopolie in de elektriciteitssector. Er is ook nog een kleine, onafhankelijke speler, SPE, met een productievermogen van 1500 megawatt (Electrabel beschikt over een productievermogen van 13.000 megawatt). De aandeelhouders van SPE zijn overheden, op de eerste plaats de gemeenten Seraing en Gent. SPE was één van de dromen van links in de jaren zeventig en tachtig. Links wou een tegenmacht opbouwen tegen de almacht van de privé in de energiesector door een sterke openbare elektrische productiesector uit te bouwen. Dat mislukte. SPE werd in een wurggreep genomen door Electrabel en kon maar overleven door samen te werken met Electrabel. Meer nog, Electrabel kon politici onder druk zetten door ermee te dreigen SPE aan te pakken. Bijna twintig jaar later maakte de sp.a dezelfde fout. Steve Stevaert wou via "zijn" Limburgse intercommunale Interelectra een tegenmacht uitbouwen tegen Electrabel. Voor de verkoop van elektriciteit werd een akkoord gesloten met een grote Britse speler, CENTRICA. Het bedrijf "Luminus" was geboren. Maar ook Luminus leeft maar bij de goodwill van Electrabel: het heeft geen eigen elektriciteitss centrales en moet gaan schooien bij Electrabel om elektriciteit te kopen.

Opnieuw maakten de politici zich afhankelijk van Electrabel.

Aan de samenwerking tussen Electrabel en SPE kwam door de opening van de markt een einde en SPE kwam op eigen benen te staan. Het bedrijf is te klein om alleen te overleven en probeerde eerst samen te werken met het Franse EDF, maar dat akkoord ging niet door. SPE is nu op zoek naar een nieuwe partner en in de wandelgangen circuleert nog al eens de naam van Gaz de France, net als EDF een Frans overheidsbedrijf.

Ik vermeld ook nog dat SPE een kleine participatie heeft in het nucleaire productiepark van Electrabel, maar aangezien dit hier niet echt relevant is, heb ik het hier en in de rest van het boek terzijde gelaten.

Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO)

Het VBO was en is tegen de uitstap uit de kernenergie. De Belgische werkgeversfederatie heeft nooit uitgeblonden in groene standpunten, integendeel. Alles wat leefmilieu en duurzame ontwikkeling betreft, wordt bijna per definitie beschouwd als een bedreiging, terwijl er toch regelmatig interessante opportuniteiten voor het bedrijfsleven zijn. Hernieuwbare energie, zuinige motoren, rationeel energiegebruik... : daar zijn voor creatieve ondernemers fantastische markten. Het VBO heeft zich echter nooit echt gemoderniseerd. Het wordt te veel gedomineerd door vertegenwoordigers van het oude economische systeem in ons land. Kijk maar naar de samenstelling van de raad van bestuur. Nieuwe sectoren als informatica en telecommunicatie zijn er heel zwak vertegenwoordigd. Wat de elektriciteitsstarieven betreft, verdedigde het VBO systematisch zeer lage tarieven voor enkele bedrijven die zeer veel elektriciteit verbruikten, terwijl het de gewone bedrijven en de KMO's in de steek liet. Een studie van de CREG van april 2004 toonde het effect zeer duidelijk. In 2003 betaalden de zeer grote elektriciteitsconsumenten minder dan onze buurlanden, terwijl de gewone bedrijven tot 25% meer betaalden dan hun collega's in de buurlanden. In een heel ander dossier, het "deugdelijk bestuur" of de "corporate governance" van bedrijven, ontwaar je dezelfde lijnen. Het VBO zit steevast op de lijn van enkele grote Belgische bedrijven. Die hebben het niet begrepen op sterke onafhankelijke bestuurders, laat staan transparantie van lonen van CEO's. In december 2004 schreef het VBO een brief naar alle senatoren om een wetsvoorstel dat de toplui van bedrijven verplicht hun loon bekend te maken, niet goed te keuren. Dat zeer ongewone initiatief illustreert treffend het beleid van het VBO: het verdedigt in een dossier als corporate governance de standpunten van enkele grote bedrijven die doorwegen in de raad van bestuur van het VBO, ten koste van het algemeen belang van de Belgische economie. In de elektriciteitssector is het eender: het VBO verdedigt er schitterend de belangen van Electrabel en enkele tientallen zeer grote elektriciteitsverbruikers, ten nadele van al die andere tienduizenden bedrijven. Ik kom er straks nog op terug. Hier zitten we echt aan één van de belangrijkste problemen in de discussie over de energiesector.

Waarom nemen zo weinig grote patroons standpunten in tegen het VBO? Er is op de eerste plaats zware sociale druk binnen het bedrijfsleven om niet buiten de lijn te springen. Klokkenluiders worden niet enkel bij de overheid, maar zeker ook in het bedrijfsleven op een zijspoor gezet. Bovendien rekenen patroons op elkaars steun in moeilijke momenten: vandaag word jij aangevallen door Test-Aankoop en eigenlijk hebben ze gelijk, maar morgen kan ik in het vizier komen, dus ik zwijg maar en hoop dat jij morgen je mond houdt als ik in de rats zit. Noem het onderlinge solidariteit of laf corporatisme, één ding is zeker: er zijn weinig spelers in het middenveld waarvan de interne tegenstellingen zo onzichtbaar zijn en die zo oppervlakkig door de media gevolgd worden als het VBO. Over de interne strijd bij het ABVV weten we via de media alles, zowel de hoofdlijnen als de smeulende details. Over de discussies en spanningsvelden binnen het bedrijfsleven over Kyoto of kernenergie weten we nauwelijks iets. Werk aan de winkel voor de pers.

VEV / VOKA

Het Vlaams Netwerk voor Ondernemingen of VOKA is gegroeid uit het Vlaams Economisch Verbond, het VEV. Om een kat een kat te noemen, in de energiedossiers weegt VOKA totaal niet. Misschien op Vlaams niveau, dat kan ik niet zo inschatten, maar op federaal niveau, waar toch de grote hefbomen zijn, heb ik nooit iets van VOKA gemerkt. Het is het VBO dat er namens de ondernemingen spreekt, of beweert te spreken. Ik ben benieuwd hoe lang VOKA dit nog gaat pikken.

Vakbonden

Het ABVV en vooral het ACV speelden het in het debat rond kernenergie voorzichtig. Er zijn vandaag nog duizenden mensen tewerkgesteld in de sector. De vakbonden kunnen hen zomaar niet in hun hemd zetten. Maar in feite gaf de top van de vakbonden, zeker van het ABVV, zijn zegen voor de kernuitstap. Meer impliciet dan expliciet, maar dat was al veel. Anders zou het dossier pas echt moeilijk geweest zijn. De vakbonden hebben in dit dossier dus een heel verantwoordelijke houding aangenomen.

Binnen het Controlem Comité voor de elektriciteit en het gas werkte ik heel goed samen met de vakbonden. We waren het nagenoeg altijd eens en hun inzet en strijd verdienen alle respect. Zelfs met de vakbonden uit de Kempen, waar toch enkele duizenden mensen in de nucleaire sector werken, was de relatie nog behoorlijk. De vakbondsafgevaardigden bij Electrabel durfden nauwelijks hun mond roeren. Ze werden door de directie wel bestookt met mailtjes die de paarsgroene regering in het algemeen en het kabinet Deleuze in het bijzonder afschilderde als “anti-Electrabel”, maar durfden ons niet aan te pakken. De lonen bij Electrabel waren (en zijn) schandalig hoog en de vakbondsafgevaardigden wisten dat dit hen tot enige bescheidenheid moest aanzetten.

NGO's

NGO's zoals Greenpeace en de Bond Beter Leefmilieu wegen weinig in ons land. Minder dan in Nederland of Duitsland bijv. Dat ligt niet aan hun inzet en motivatie, verre van. In de NGO's werken een pak mensen keihard en vaak aan lage lonen. Maar in de Wetstraat spelen ze weinig mee. Ze juttten Groen! en de sp.a op, dat wel. De VLD beschouwt hen als lastposten. Wat de VLD ook mag beweren, de partij moet niet weten van het middenveld. Begrijpelijk vanuit hun positie: ze hebben er nauwelijks bondgenoten en belangrijke spelers in het middenveld zoals vakbonden en mutualiteiten zijn harde tegenstrevers van de VLD. Maar het zit ook dieper. De liberalen, zowel VLD als MR, zegden het bijna letterlijk: “Kijk eens, ondernemers steken hun nek uit en nemen risico's, ze moeten elke dag opnieuw het vertrouwen van hun aandeelhouders verdienen. Politici steken hun nek uit en moeten om de zoveel jaar opnieuw het vertrouwen krijgen van hun kiezers, of 't is gedaan. Politici zijn ten andere verkozenen die namens vele honderdduizenden mensen spreken. Maar NGO's? Welke risico's nemen die? Nul komma nul, gewoon vanaf de kant ons lesjes willen leren, da's makkelijk. En namens wie spreken ze? Zijn ze verkozen? Als ze het allemaal zo goed weten, dat ze dan in de stront van de politiek stappen zoals wij gedaan hebben!” Anders gezegd: voor veel liberalen heb je maar recht van spreken als je kiezers hebt of aandelen (of andere eigendomsrechten). NGO's hebben noch aandelen noch kiezers, dus mondje dicht. Zoals Louis Michel ooit zei over Francis Martou, de grote baas van het Franstalige ACW: “De dag dat Martou 230.000 stemmen haalt en zijn beweging aan de verkiezingen deelneemt en 700.000 stemmen haalt, zal ik zeggen: Hij heeft iets te zeggen...”

De CD&V heeft uiteraard een heel andere relatie met het middenveld, maar met de milieu-NGO's blijft het koeltjes. Als het over milieu of energie gaat, wordt er bij de CD&V eerst

naar het VBO, VOKA en het ACV geluisterd. Met hen wordt een compromis geboetseerd. De milieu-NGO's wegen nauwelijks op de besluitvorming binnen de CD&V.

Waarom wegen Greenpeace en de Bond Beter Leefmilieu zo weinig? Dat verdient grondige studie. Ik waag me aan drie elementen van de puzzel. Ook al bestaan die NGO's ondertussen een paar decennia, het blijven "jonge" spelers. De oude spelers zijn niet geneigd macht aan hen af te staan. Twee: in de jaren zeventig en tachtig was er een veel ruimere anti-establishmentbeweging, met de NGO's vooraan in de strijd. Het was toen heel duidelijk wie aan welke kant van het spectrum stond, wie lid was van het establishment en wie ageerde tegen het establishment. Die "leesbaarheid" van de maatschappelijke conflicten en spanningen is weg. Drie: NGO's spelen dossiers in het publiek en kicken op publieke debatten, omdat het hun cultuur is en omdat ze weten dat ze alleen verder geraken via de steun van de publieke opinie. Maar in het energiewereldje gebeurt de besluitvorming zo min mogelijk in het openbaar en zoveel mogelijk achter de coulissen. Wie niet aan die besluitvorming via pacts en conventies wil deelnemen, komt er gewoon niet aan te pas. In de vier jaar dat ik kabinetschef was, heb ik weinig dossiers op mijn bureau gehad waarin NGO's echt wogen. En nog eens: dat ligt zeker niet aan hun inzet en expertise.

Hoe kunnen de NGO's hun macht vergroten? Ik zie twee pistes. Eén: ze moeten het harder spelen. Softe persberichtjes en ludieke acties worden in de Wetstraat weggelachen. Het beleidsdomein waarin de NGO's volgens mij het meest wegen, is dierenwelzijn, door het optreden van Gaia. Hun strategie kan je niet kopiëren in andere sectoren, maar is het niet tijd dat de NGO's zich afvragen waarom Gaia wel weegt in de Wetstraat en andere NGO's veel minder? Twee: ze moeten veel meer bondgenootschappen sluiten met de vakbonden. Bijvoorbeeld in de Algemene Raad van de CREG. Dat gebeurt al, maar er zijn nog meer mogelijkheden.

NATIONAAL COMITÉ VOOR DE ENERGIE

Het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas speelde dus decennia een centrale rol in het Belgische energiebeleid. Een instelling die nog minder gekend is, is het "Nationaal Comité voor de Energie". Het werd onder impuls van de socialisten opgericht in 1975. De samenstelling geleek sterk op die van het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas. Het Nationaal Comité voor de Energie had onder meer als opdracht advies uit te brengen over energiedossiers en het beleid op te volgen, op de eerste plaats via de nationale uitrustingsplannen. Daarin werden de grote investeringen in nieuwe elektriciteitscentrales opgenomen. Het Nationaal Comité voor de Energie heeft een belangrijke rol gespeeld in het afwijzen van de bouw van een achtste kerncentrale, dit onder druk van het ABVV en de milieubeweging.

In april '99 werd het Nationaal Comité voor de Energie bij wet afgeschaft. Pittig detail: de secretaris-generaal van het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas was een Vlaming, die van het Nationaal Comité voor de Energie een Franstalige. De Vlaming had een etiket "CD&V, kant patronaat", de Franstalige was een ABVV'er. De klassieke evenwichten tussen noord en zuid, tussen patronaat en vakbond en tussen katholiek en vrijzinnig waren gegarandeerd. Toeval of niet, het Nationaal Comité voor de Energie heeft, behalve in enkele dossiers, nooit de dynamiek en de macht ontwikkeld zoals het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas dat gedaan heeft. Het was volgens mij te veel een stoorzender van de pactencultuur in de sector, onder andere omdat de secretaris-generaal een strijdsyndicalist was die hard vocht tegen monopoliewinsten en durfde ingaan tegen de grote financiële belangen die op het spel stonden.

De wetenschappers

In de jaren zeventig werd kernenergie het voorwerp van grote maatschappelijke debatten. Het waren de hoogdagen van VAKS (Verenigde Actiegroepen voor een Kernstop). Ook wetenschappers mengden zich in het debat. In de zomer van 1975 publiceerden enkele honderden leden van universiteiten en onderzoekscentra een manifest waarin het energiebeleid en de invoering van kernenergie onder druk van multinationale ondernemingen kritisch onthaald werd. Ze pleitten ook voor een moratorium van twee jaar op de verdere uitbouw van het kernenergieprogramma. Vandaag is zo'n manifest nauwelijks nog denkbaar. Er zijn sowieso al niet veel wetenschappers die zich durven uitspreken over belangrijke maatschappelijke kwesties, en zeker over energiebeleid zijn kritische stemmen van wetenschappers zeer zeldzaam. Hoe komt dat?

Ik denk dat Electrabel en de mensen errond al jaren een beleid voeren van monopolisering van knowhow en kennis. Energiebeleid is een deksels technische kwestie. Wie wil discussiëren met Electrabel over kernenergie of warmtekrachtkoppeling moet beschikken over heel veel kennis. Electrabel wou en wil die discussies vermijden. De administratie energie moest dus klein blijven. Het Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas mocht niet over veel expertise beschikken en had dus maar een heel klein secretariaat. Alle belangrijke berekeningen werden door de elektriciteitssector gedaan. Dat kennismonopolie van de sector werd bij mijn weten maar één keer echt bedreigd. In 1975 werd onder de coördinatie van de "Dienst voor Programmatie van het Wetenschapsbeleid", een onderdeel van de nationale overheid, een onderzoeksprogramma aangaande niet-nucleaire energie gestart. Daarbij was ook aandacht voor rationeel energiegebruik en hernieuwbare energieën. In 1976 installeerde de regering het Nationaal Comité voor de Energie, waarover ik het hierboven al had. Dat Comité zou zich onder meer buigen over de uitrustingsplannen en dus over de vraag of ons land een achtste kerncentrale nodig had. De secretaris-generaal was een zeer gedreven ABVV'er die jaren zou sleuren en trekken om een tegenmacht uit te bouwen. Expertise en kennis van de sector vond hij cruciaal. Het netwerk van mensen dat zich rond Wetenschapsbeleid en het Nationaal Comité voor de Energie in die jaren vormde, slaagde erin om een stevige vuist te maken tegen de elektriciteitssector. De achtste kerncentrale kwam er niet. Dat had niet alleen te maken met de Tsjernobylcatastrofe, die een uppercut gaf aan de nucleaire sector, en met de technologische ontwikkelingen zoals de beschikbaarheid van nieuwe gascentrales, maar ook met het verzet van het Nationaal Comité voor de Energie. In 1987 schrapte begrotingsminister Guy Verhofstadt het energieprogramma bij Wetenschapsbeleid. De meeste experts herschoolden zich tot milieudeskundigen. Een pak expertise inzake energie werd weggeveegd en het kennismonopolie van Electrabel werd versterkt. Het is me niet duidelijk of Verhofstadt die beslissing nam om te bezuinigen of op vraag van Electrabel en vrienden. Het effect van zijn beslissing was hoe dan ook duidelijk. Eén van de grote drijvende krachten achter de opbouw van onafhankelijke expertise in die tijd was Aviel Verbruggen. Ik geef een uittreksel uit een verslag van een onderhoud dat een onderzoeksteam van de VUB en het SCK had met hem: "De elektriciteitssector heeft volgens Verbruggen de polarisatie rond kernenergie door hun eigen houding in de hand gewerkt. Elke kritische stem werd onmiddellijk geklasseerd als een "tegenstander" van kernenergie. Tegenspraak werd niet aanvaard. Er heerste, vaak ook in academische kringen, een "absoluut geloof" in de capaciteiten van Tractebel. De uitrustingsplanning werd vaak zo opgesteld dat de geprefereerde oplossing (bouw van nieuwe kerneenheden) ook als de objectief beste oplossing naar voren kwam. De druk en invloed van de elektriciteitsmaatschappijen uitte zich op verschillende wijzen. Zo werd in 1995 aan de Belgische universiteiten door Electrabel een leerstoel toegekend. Ook de Universiteit van Antwerpen werd bezocht, met de boodschap dat de leerstoel zou worden toegekend indien Aviel Verbruggen het zwijgen werd opgelegd inzake energievraagstukken (de leerstoel is niet toegekend aan de Universiteit van

Antwerpen). Verbruggen vindt dit een bijzonder cynische situatie. In 1987 stopte de Tractebel-lobby volgens hem het onderzoeksprogramma “Energie” van de overheid, en enkele jaren later vullen ze het gat door zelf leerstoelen te financieren. Dit is volgens Verbruggen dodelijk voor een maatschappelijk debat met een grote behoefte aan onafhankelijke expertise.”

De gevolgen van de beslissing van Verhofstadt in 1987 om de kredieten voor wetenschappelijk onderzoek in de energiesector te schrappen zijn inderdaad heel zwaar. Onafhankelijke expertise bij de overheid verdwijnt, het kennismonopolie van Electrabel wordt opnieuw bijna totaal. Het debat verschaalt. De democratische besluitvorming over energiebeleid is verder af dan ooit. Sindsdien blijft het zoeken naar onafhankelijke expertise op het vlak van energie in ons land. Het is één van de vele en belangrijke verklaringen van de macht van Electrabel.

Met de aanstelling van de CREG kwam er in 2000 eindelijk opnieuw een plek met kennis en expertise als tegengewicht. Parallel hiermee slaagde Dirk Holemans, Vlaams parlementslid voor Agalev, erin om zijn collega's ervan te overtuigen om in het Vlaams parlement een “Technology Assessment” centrum op te richten. Zo'n instelling moet het parlement en de samenleving ondersteunen bij het inschatten van technologieën: wat zijn de risico's en kansen voor de samenleving? Hoe kunnen we het debat hierover organiseren? Hoe kunnen we vermijden dat bepaalde technologische keuzes risico's naar toekomstige generaties doorschuiven zonder enige maatschappelijke discussie of besluitvorming? Het centrum is ondertussen op kruissnelheid en organiseert dit jaar een groot onderzoek over energiebeleid. De kennis en expertise inzake energie zou nu verder uitgebouwd moeten worden, bijv. bij het Federaal Planbureau en de diensten Wetenschapsbeleid en in de universiteiten. Het is één van de grote uitdagingen voor de volgende jaren en een kritische succesfactor om de noodzakelijke energierevolutie te stimuleren. Het is uiteraard ook een kwestie van democratie. De samenleving kan maar goede beslissingen nemen over energiebeleid als ze weet waarover het gaat. Dat was in het verleden nauwelijks het geval.

Daarnaast is er ook voor historici, sociologen en politicologen nog massa's interessant werk in de energiesector te verrichten. Bij de voorbereiding van dit boek stelde ik vast dat er nog maar zeer weinig studiewerk gedaan is over het Belgische energiebeleid. De geschiedenis van het Controlecomité en het Nationaal Comité voor de Energie, een analyse van de verhoudingen tussen de Generale Maatschappij en de politieke partijen in de jaren 50 en 60 vanuit de invalshoek kernenergie, de rol die de universiteiten, op de eerste plaats de VUB en de ULB, gespeeld hebben in het voeden van het blinde geloof in kernenergie: het moet allemaal nog geschreven worden. Zo'n wetenschappelijk werk zou ons nog beter helpen begrijpen hoe de besluitvorming toen liep en hoe we in de toekomst de sterke kanten van die periode kunnen bewaren en de zwakke achter ons kunnen laten.

De nucleofielen

Kernenergie kan de jeugd al lang niet meer begeisteren. Studenten kernfysica worden zeldzamer dan seminaristen. Maar de echte believers, de nucleofielen, blijven bestaan. Die kleine groep gelooft in een comeback van kernenergie. Je vindt er in wetenschappelijke kringen, het bedrijfsleven, de politiek partijen en de administratie. Ik deel de nucleofielen in vijf groepen in.

Een eerste groep waant zich nog steeds “redder der mensheid”, is van mening dat de mensen gemanipuleerd worden door de groenen, maar meent dat de bevolking ooit wel tot inkeer zal komen en het (nucleaire) licht zien. Ze zien zich als de uitvoerders van een bij wijze van spreken historische missie die nog steeds de zegen van de elites van het land zou hebben. Zij verantwoorden zich uiteraard niet tegenover de samenleving. Een tweede groep nucleofielen verstoppt zich in een hoekje van de samenleving, communiceert zo weinig mogelijk in de hoop

dat iedereen hen vergeet om dan hopelijk op de dag dat de samenleving weer “redelijk” wordt en niet meer luistert naar groene demagogie weer de verdiende erkenning te krijgen. Een derde groep gelooft dat “Kyoto” de samenleving ertoe zal dwingen tot inkeer te komen. Want kerncentrales kunnen elektriciteit maken zonder veel CO₂-uitstoot. Het Kyotoprotocol verplicht ons land om die uitstoot drastisch te verlagen. Kyoto zou de samenleving dus weer in de armen drijven van de nucleofielen. Een vierde groep heeft begrepen dat de nucleaire sector moet communiceren met de samenleving, zich moet verantwoorden, om zijn “licence to operate” te verdienen. Maar beseft tegelijkertijd dat dit grote risico’s inhoudt: hoe meer we open kaart spelen, hoe meer de samenleving zal begrijpen wat de inzet is, wat de problemen en risico’s zijn..., zodat we misschien nog sneller verdwijnen. Een echt dilemma dus. Een vijfde groep ten slotte is gewoon met business bezig, cash flow en dividenden, daar gaat het om.

De Europese Commissie

In de commissie “Prodi” was Loyola di Palacio bevoegd voor energie. Ze nam zeer pronucleaire standpunten in en verdedigde vaak op sublieme wijze de belangen van EDF. Haar droom was Europese wetgeving tot stand te brengen inzake veiligheid van kerninstallaties en nucleair afval. Zodat zij en haar medestanders konden zeggen dat Europa garant staat voor de veiligheid van kernenergie en een oplossing voor kernafval in zicht is. Haar plannen werden echter afgeblokt door protest uit verschillende hoeken. Verscheidene lidstaten wilden niet dat Europa zich zou bemoeien met hun energiebeleid. Tegenstanders van kernenergie vonden haar plannen een manoeuvre dat niets wezenlijk oploste en enkel propaganda voor de kernlobby was. Op het einde van haar mandaat nam ze een heel belangrijke beslissing. Op de nucleaire site van Sellafield in Groot-Brittannië werden vele jaren geleden nucleaire materialen gestockeerd in een bassin en de overheid weet niet meer goed wat het eigenlijk is. Er zou onder meer 1,3 ton plutonium gestockeerd zijn. Di Palacio stuurde haar controleurs, maar de Britten lieten hen niet binnen. Kan niet, zei di Palacio. Ze wou immers bewijzen dat de nucleaire sector transparant en betrouwbaar was en dus wou ze een einde stellen aan dergelijke geheimhouding. Ze kon de Commissie ervan overtuigen om tegen de weigering van de Britten naar het Europees Hof van Justitie te trekken. De uitspraak kan jaren op zich laten wachten, maar deze ontwikkeling is zeer boeiend. Als de Commissie doorgaat de Europese lidstaten te dwingen maximaal transparant te zijn in nucleaire dossiers, kan er nog veel bovenkomen. Niet alleen in Engeland, maar ook in Frankrijk (wat voor nucleair afval ligt er allemaal op de site van La Hague?). Dan hebben we het nog niet over de nieuwe lidstaten in het vroegere Oostblok. Telkens zal blijken dat er in het verleden heel slordig gewerkt is in de nucleaire sector en dat de rekening voor de sanering groter is dan gedacht. De belastingbetaler zal dat enorm appreciëren. Hij zal zich ook de vraag stellen of we vandaag voldoende garanties hebben dat er nu wel zorgvuldig gewerkt wordt? Is dat sowieso wel mogelijk? di Palacio en vrienden zitten in een verlies-verlies-situatie. Ofwel verdedigen ze verder de non-transparantie in de nucleaire sector, maar dan wakkeren ze de argwaan van de bevolking alleen maar aan. Ofwel gooien ze ramen en deuren op, maar dan krijgen de mensen pas echt zicht op de nucleaire passiva en de rekeningen die nog moeten worden betaald. Hoe ze zich ook draaien en keren, de nucleofielen hebben zware jaren voor de boeg.

De administratie energie van de federale overheid

Positief: er zijn bij de administratie enkele mensen die heel bekwaam zijn en in ondankbare en soms onmogelijke omstandigheden heel veel werk verzetten. Negatief: de administratie is

véél te klein. In Nederland zijn meer dan een dozijn ambtenaren voltijds bezig met de liberalisering van de elektriciteitsmarkt, bij ons een paar (letterlijk!). Idem voor de nucleaire dossiers: België heeft één ambtenaar op kaderniveau (één!) die de headlines kent van het beheer van nucleair afval, de financiering van de sanering van de nucleaire passiva en de export van kernmateriaal. Maar het is uiteraard onmogelijk voor hem om alles te volgen. Hij heeft nog een paar mensen die hem bijstaan voor voorbereidend en uitvoerend werk, maar dat is uiteraard totaal onvoldoende. Zeker in een land met, in verhouding tot de oppervlakte en het aantal inwoners, zowat de meeste nucleaire installaties ter wereld. Een voorbeeld uit een andere sector. Toen ik kabinetschef was, was er één ambtenaar die de software van het programmacontract van de motorbrandstofprijzen kende. Ondertussen is hij weg en – niet toevallig – was er een eerste zwaar incident met de vaststelling van de maximumprijzen. Het is bijna onvermijdelijk dat er nog volgen. Zo kan ik dus nog een tijdje doorgaan. De capaciteit van de overheidsadministratie om aan beleid te doen in de energiesector is dus ongelooflijk klein. Hoe komt dit? Is dit een gevolg van een overheid die, door de torenhoge staatsschuld, te weinig middelen heeft om te investeren in haar administratie? Neen, dat zou te simpel zijn. Ik meen dat het Belgische energiebeleid nauwelijks administratie nodig had. Zoals ik elders beschrijf, kwam dit beleid tot stand door pacts en conventies tussen de privé-sector en de politici, met soms ook de vakbonden aan tafel. Er was geen beleidsvoorbereiding nodig door de administratie, dat deed de privé-sector wel. Zoals iemand me ooit zei: “Het ministerie van energie in België? Da’s toch simpel: Electrabel!” In deze “publiek-private-samenwerking” avant la lettre waren enkel een handvol ambtenaren nodig voor administratieve zaken, het opmaken van statistieken en andere weinig gevoelige taken.

Heeft Olivier Deleuze daaraan iets kunnen aan doen? Ja en neen. Extra middelen en personeel voor de administratie was, zoals in 90% van de overheidsdiensten, onbespreekbaar. “Er is al genoeg personeel”, zei minister Van den Bossche, “je moet maar intern verschuiven.” Noppes dus. We hebben wel voor de elektriciteits- en gassector een sterke regulator kunnen oprichten, de CREG. Hij beschikt over een budget van meer dan tien miljoen euro en 55 personeelsleden. Wat vergeleken met andere Europese landen echt wel heel hoog is. De CREG heeft dus genoeg mensen en middelen om een zeer sterke regulator te zijn.

NIRAS

NIRAS is de overheidsinstelling die bevoegd is voor nucleair afval: opslag, behandeling, berging, normering enz. NIRAS werd in 1980 bij wet opgericht, maar kwam op gang in 1989. NIRAS viel tijdens de paarsgroene regering onder onze bevoegdheid. De directeur-generaal van NIRAS, die aan het einde van de legislatuur op pensioen ging, was een prima manager, één van de bekwaamste mensen die ik in die vier jaar in het overheidsapparaat ontmoet heb. Hij kende zijn dossiers perfect, managede zijn instelling goed en kon aartsmoeilijke onderhandelingen met Electrabel en Belgonucleaire tot een goed einde brengen. Deleuze was heel enthousiast over hem: “Fred is pronucleair, en dan? Het is hij niet die zal beslissen over de levensduur van kerncentrales. Hij moet er met NIRAS voor zorgen dat er geen problemen zijn met nucleair afval en daarmee neem je geen risico’s. Dus moet NIRAS een topmanager hebben. Als het FANC die ook zou hebben, zou ik veel geruster gaan slapen.”

Het wettelijk kader waarin NIRAS moet werken laat helaas te wensen over. Voor bijna alle activiteiten moet NIRAS conventies sluiten met de producenten van nucleair afval. Anders gezegd, Electrabel, Belgonucleaire en de andere spelers in de nucleaire sector kunnen via die conventies de activiteiten van NIRAS mee sturen. Bovendien vergen belangrijke beslissingen van NIRAS het advies van het “Vast Technisch Comité”, een adviesorgaan samengesteld uit vertegenwoordigers van de afvalproducenten. Via die weg wegen ze dus opnieuw op het beleid van NIRAS. NIRAS is dus zeker geen onafhankelijke instelling die binnen een beleid

uitgestippeld door parlement en regering haar rol kan spelen. Er is hier een groot democratisch deficit. In het laatste deel doe ik concrete voorstellen om daarmee komaf te maken.

FANC

Zoals de Vlaamse milieu-inspectie bevoegd is voor het toezicht op de naleving van de milieuwetgeving, controleert het Federaal Agentschap voor de Nucleaire Controle (FANC) de naleving van de wetgeving inzake radioactieve vervuiling. Daarnaast heeft het FANC nog andere taken, zoals het afleveren van vergunningen en het opvolgen van allerlei internationale dossiers. Het FANC valt onder de bevoegdheid van de minister van binnenlandse zaken. De geschiedenis van het FANC is triest.

De eerste decennia gebeurde de controle van de veiligheid door “erkende organismen”. Dat zijn privé-ondernemingen zoals AIB-Vinçotte. Bij de overheid was er nauwelijks iemand mee bezig. Pas in 1981 werden er bij het ministerie van arbeid en tewerkstelling en bij het ministerie van volksgezondheid nieuwe diensten opgericht. Jarenlang kwam er uit diverse hoeken kritiek op het feit dat de diensten onderbemand waren en ze hun vele taken niet aankonden. In 1988 verdiepten zich twee parlementaire onderzoekscommissies in de nucleaire dossiers. In de Senaat was er de Tsjernobylcommissie, opgericht naar aanleiding van het kernongeluk in Tsjernobyl. In de Kamer werd na een schandaal met nucleair afval de Transnuklearonderzoekscommissie opgericht. De Tsjernobylonderzoekscommissie stelde vast dat de personeelsformatie van de diensten bevoegd voor nucleaire veiligheid veel te beperkt is en dat het “uitzonderlijk is dat een personeelslid van één van deze diensten een kerncentrale betreedt.” De onderzoekscommissie stelde voor dat een onafhankelijk “Bureau voor de veiligheid inzake kernenergie” de taken van “leefmilieu” en “arbeid en tewerkstelling” zou overnemen. De Transnuklearonderzoekscommissie in de Kamer deed hetzelfde jaar een analoog voorstel. De uitvoering van die aanbevelingen sleepte jaren aan. Pas in 1994 werd de wet gepubliceerd die het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (FANC) oprichtte. Pas op 1 september 2001 was het FANC volledig operationeel. Blijkbaar hadden onze regeringen al die tijd andere prioriteiten. En nu, zeventien jaar na de alarmkreet van de parlementaire onderzoekscommissie, zijn er nog altijd managementproblemen. Het feit dat het FANC 26 miljoen euro reserves heeft (cijfers van eind 2003) is geen teken van zuinig beheer, maar van “lage activiteitsgraad.” Om maar één voorbeeld te geven: in de gemeente Tessenderlo zijn de oevers van de Laak en de Winterbeek al vele jaren zwaar radioactief vervuild door een groot bedrijf in de buurt. Het FANC heeft de wettelijke opdracht om dit probleem aan te pakken. Vandaag, tien jaar na die wettelijke opdracht, is het FANC nog steeds niet rond met een volledige inventarisatie van het probleem, laat staan dat er al een concreet saneringsplan is. Dit terwijl ze wel tijd hadden om, zoals ik eerder heb toegelicht, achter onze rug met de Russen te onderhandelen over een verdrag om het bedrijf Belgonucleaire te helpen. Is dat de taak van een nucleaire controleur? Op de vijfde Noordzeeconferentie in maart 2002 wou de afgevaardigde van het FANC in de Belgische delegatie de schandalige houding van de Fransen steunen inzake de lozingen in de Noordzee van nucleaire opwerkingsinstallaties. Minister Aelvoet en staatssecretaris Deleuze moesten tussenkomen bij minister Duquesne om het FANC terug te fluiten. Nog grover: In 1997 zei de private controle-instelling AIB Vinçotte Nucleair dat een lot nucleair afval (A3X-afval) bij de n.v. Belgoprocess dringend moest worden opgeruimd. Vijf jaar later lag het er nog altijd. Het FANC is niet opgetreden. Toen Belgoprocess uiteindelijk voorstelde het probleem op een andere - goedkopere! - manier te behandelen, piepte het FANC niet en gaf het zijn zegen. In de zomer van 2004 tikte AVN Electrabel en het FANC op de vingers wegens onaanvaardbare veiligheidsproblemen in de

Belgische kerncentrales. Het is de omgekeerde wereld. Het FANC heeft de wettelijke opdracht erop toe te zien dat de private controle-instelling AVN haar werk goed doet, maar het omgekeerde gebeurt: AVN geeft een krachtig signaal dat het FANC zijn job niet doet. In achttien jaar politiek heb ik het nooit meegemaakt dat een overheidsinstelling lakser controleert dan een privé-instelling. Bij onze internationale contacten hoorden we het telkens weer: “Jullie nucleaire controleurs zijn de soepelste van Europa. Vroeg of laat zitten jullie in de stront!”

Het FANC heeft nog de vertrouwelijkheids- en discretiecultuur uit de gouden jaren van de nucleaire sector. Geen actieve communicatie, geen verantwoording afleggen. “Wij zorgen voor u, wees gerust, u hoeft niets te weten, alles onder controle.” Terwijl de wet het FANC verplicht een jaarverslag te maken, vertikte het FANC dat gedurende jaren. Terwijl de Franse bevoegde dienst zijn brieven aan EDF over nucleaire veiligheid publiceert op zijn website, weigert het FANC zo’n brieven aan parlementsleden te geven.

PS

De PS is verdeeld over kernenergie. Een deel wil er komaf mee maken om inhoudelijke redenen, zoals de groenen, een deel om tactische redenen (om de groenen niet te laten scoren in het dossier). Maar de PS heeft een stevige pronucleaire traditie en nog enkele belangrijke nucleofielen. Ik denk aan gewezen Europees Commissaris Philippe Busquin, de voorzitter van het FANC en een gewezen kaderlid van het FANC dat nu directeur is bij de CREG. Dat heeft veel te maken met de belangrijke cultuur in de PS van modernistisch, wetenschappelijk vooruitgangsoptimisme. Je weet wel: de wereld wordt een paradijs dankzij wetenschap en technologie en rede en logica zullen per definitie de beschaving verlossen van de gesel van de onwetendheid en het bijgeloof. Wie twijfelt aan de vooruitgang is een obscurantist of vijand van de beschaving. De catastrofe in Tsjernobyl en de gigantische zwendel met nucleaire technologie vanuit Pakistan naar Noord-Korea en Irak zal die hardliners wel nooit van mening doen veranderen.

Een zijsprong. Er wordt de laatste maanden in Vlaanderen nogal geschoten op de PS en Elio di Rupo. Zij zouden in ons land alles op eigen houtje beslissen. Dat is natuurlijk kletsboek. In de federale regering zitten vier partijen, waarvan twee Vlaamse. Wie zegt dat de PS op federaal niveau alles beslist, beweert dus eigenlijk dat Vande Lanotte, Dewael, Verhofstadt en de andere Vlaamse ministers doetjes zijn die zich dagelijks in de luren laten leggen. Zal wel zijn. Twee: de PS heeft, van de huidige regeringspartijen, wel de grootste “technische capaciteit” om haar doelstellingen om te zetten in beleid. Met “technische capaciteit” bedoel ik het volgende. Het volstaat niet dat je bevoegd bent voor telecommunicatie en mooie ideeën hebt over de telecommarkt. Je moet die ideeën, samen met je administratie en in overleg met de betrokken actoren, kunnen omzetten in concreet beleid, zodat er op het terrein iets verandert. Dat is een verschrikkelijk technische aangelegenheid. Je moet koninklijke besluiten opstellen, adviesprocedures minutieus volgen, politieke keuzes afchecken met betrokkenen, over het dossier onderhandelen met andere kabinetten en ga zo maar door. Zeker in België, met een administratie die vaak bewust zwak gehouden is, met een ingewikkelde bevoegdheidsverdeling en met regeringen bestaande uit drie, vier of zelfs zes partijen is dat een heel taaie klus. Zonder sterke expertise op je kabinet mag je het vergeten (oké, de federale kabinetten kunnen gerust kleiner, maar dan moet tegelijkertijd de administratie versterkt worden, anders valt het land gewoon stil). Kijk maar naar staatssecretaris voor administratieve vereenvoudiging Van Quickenborne die de papierwinkel wil vereenvoudigen. Hij geeft zonder pinken toe dat het bijzonder complex is om iets af te schaffen of te vereenvoudigen en dat het heel veel expertise en geduld vraagt.

Naast expertise op het kabinet heb je goeie netwerken nodig. Op beide domeinen zijn de VLD en de PS de uitersten. De VLD heeft zeer weinig expertise op haar kabinetten, die dan vaak nog moeilijk gecoacht kan worden. Op het kabinet Daems bijv. had je een pak mensen die er even passeerden als etappe in hun carrière en dan weer weg waren. Van een hechte, gedreven ploeg die vier jaar een gezamenlijk project wou uitbouwen was daar zeker geen sprake. Ook de netwerken van de VLD zijn zwak. Ze hebben wat connecties in de privé-sector en dat is het. Vakbonden, mutualiteiten, wetenschappers...? Zeer zwakke netwerking. Bij de PS was en is de situatie anders. De PS heeft gigantische netwerken in het middenveld: in de vakbonden, mutualiteiten, universiteiten, bedrijfswereld, en sinds enkele jaren ook in de NGO-wereld. De PS kan daar een pak expertise mobiliseren (maar heeft ook de macht om tegenkrachten of kritische stemmen in het middenveld te dempen). Bovendien heeft de PS de sterkste studiedienst van alle politieke partijen in het land, "l'Institut Emile Vandervelde". Daar komen jonge, beloftevolle universitaires terecht die er hard getraind worden en keihard studeren. Later stromen ze door naar kabinetten, waar ze dag en nacht ten dienste staan van hun minister en kabinetschef. Heel dit plaatje wordt zeer centraal en coherent gestuurd: de juiste man en de juiste vrouw op de juiste plaats, zoals beslist door de top van de PS. Misschien klinkt dat oubollig, zo'n centralistische aanpak. Maar in de Wetstraat is het zeer effectief. Met als gevolg dat een partij als de VLD inzake politieke en technische expertise kilometers achterloopt op de PS (overal zijn er uitzonderingen, de VLD-kabinetard die de energiedossiers opvolgde was een topexpert en toponderhandelaar). Vat dit niet op als een lofzang op de PS. Die partij heeft honderden mandatarissen die aan een verderfelijk en onrechtvaardig cliëntelisme doen dat mensen alleen maar afhankelijk maakt en klein houdt. De PS is de laatste jaren wel veranderd, maar blijft in sommige streken van het land een zware rem op economische en maatschappelijke ontwikkeling. Om van hun perverse kolonisering van het overheidsapparaat, het middenveld en de RTBf niet te spreken. Dat tart elke verbeelding. Maar de feiten zijn wat ze zijn en iedereen die de laatste jaren in federale kabinetten gewerkt heeft kan erover getuigen: de expertise van de PS is enorm en veel groter dan die van MR en VLD. De macht van de PS is dus niet enkel een kwestie van sterke verkiezingsresultaten, cliëntelisme en kolonisering van het staatsapparaat, maar ook van expertise en keihard studiewerk. De VLD zou beter maar ook eens gaan studeren.

sp.a

Zou de kernuitstap er gekomen zijn met een paarse regering, een regering zonder groenen? Ik denk van niet. De sp.a is dan wel tegen kernenergie, maar zou er nooit hard voor gestreden hebben bij regeringsonderhandelingen. Hoe gaat dat, zo'n onderhandelingen? Je weet op voorhand dat je bijv. vier à zes grote, belangrijke dossiers in het regeerakkoord kan krijgen. Niet meer. Indien de sp.a zonder groenen aan tafel in 1999 over een regeerakkoord had moeten onderhandelen, zouden ze niet gevochten hebben voor de kernuitstap. Want om dat dossier te winnen, hadden ze een ander dossier, een typisch sp.a dossier moeten laten vallen. En dat doe je niet. Als partij vecht je tijdens onderhandelingen uiteraard voor wat jij absoluut prioritair vindt.

Voor de rest kan ik allen maar zeggen dat de samenwerking tussen de kabinetten Deleuze en Vande Lanotte prima liep. Het sociaal energiefonds voor de OCMW's, de belasting van een miljard op de petroleumsector tijdens de mini-oliecrisis in september 2000, het Kyotofonds en andere dossiers konden maar gerealiseerd worden door zakelijke en effectieve onderhandelingen tussen die twee kabinetten. Ik zeg dat hier uitdrukkelijk om in te gaan tegen die prietpraat dat de groenen niet met de sp.a hebben willen samenwerken. Dat was een leugen die heel schadelijk was voor de groenen. "Zie je wel, die eigenzinnige koppigaards die hun eigen partij belangrijker vinden dan samen problemen op te lossen...". Ik vind dat Agalev

niet voldoende geprobeerd heeft die bewering te weerleggen en dat, als zo'n discours weer de kop opsteekt, er maar eens met concrete dossiers tegenin gegaan moet worden.

VLD

“Zijn er hier liberalen?”, vroeg ik af en toe provocerend op interkabinettenvergaderingen. Ze konden er niet mee lachen. “Jullie moeten toch voor de opening van de markt zijn”, ging ik verder, “dat staat in jullie programma, een correcte marktwerking, daar willen jullie toch werk van maken?” Het was dé koude douche in die vier jaar. In het begin werkte de VLD nog goed mee om het Electrabelmonopolie door een goed gereguleerde markt te vervangen. Maar hun houding werd alsmat slapper. Electrabel woog, ook via de VLD-kabinetten, steeds meer door op de standpunten van het kabinet Verhofstadt. Ten koste van de concurrentiekracht van alle andere bedrijven. We hebben nochtans NOOIT in die vier jaar zaken op tafel gelegd om Electrabel pijn te doen. Waarom zouden we ook? De groenen zijn niet “tegen” Electrabel, daarover gaat het niet.

In de boekjes van Verhofstadt van enkele jaren geleden stond het nochtans zwart op wit: het komaf maken met de lobbygroepen en het herstel van het primaat van de politiek. In werkelijkheid kwam daar in de energiesector alvast weinig van terecht.

Hoe komt dat? Een deel van de verklaring is volgens mij dat liberalen ongelooflijk veel belang hechten aan het “broneffect”. Dat gaat zo. Als de CEO van DHL aan Verhofstadt zegt dat hij de volgende jaren die en die investeringen zal doen en zoveel jobs zal creëren, dan is die mondelinge toezegging voldoende. Dat hoeft niet op papier. Het is immers een grote patron die het zegt. Dat zijn toch de belangrijke mensen in een samenleving want zij zorgen voor onze welvaart en die kan je vertrouwen. “Het zal wel oké zijn.” Socialisten, groenen en de meeste christen-democraten gaan veel rationeler om met zo'n belofte. Zij willen studies en businessplannen zien en ze willen akkoorden in detail op papier. Niet zozeer de bron, wie het zegt, telt, maar wat er gezegd wordt. Te veel rekening houden met de bron is eigenlijk onbehoorlijk bestuur.

Hadden we de houding van de VLD in de Electrabeldossiers in het lang en in het breed moeten uitsmeren in de pers? Om de druk op hen te verhogen? Misschien. Deleuze koos voor een andere strategie. Stap voor stap, vergadering per vergadering, de elektriciteitsmarkt reguleren, zorgen voor een correcte marktwerking en goede openbare dienstverplichtingen. Zonder veel spektakel in de pers. Na paarsgroen werd ten andere nog veel duidelijker wat de VLD belangrijk vond. De ministers Moerman en Verwighen lieten alle dossiers liggen en kozen systematisch voor Electrabel ten koste van de andere Belgische bedrijven en consumenten. Met de komst van de VLD op energiebeleid in juli 2003, werd Electrabel opnieuw het ministerie van energie.

CD&V

De CD&V en de energiesector zijn innig verstrengeld. De CD&V was tenslotte decennialang de belangrijkste partij in Vlaanderen. De grote beslissingen inzake de energiesector, zoals de bouw van kerncentrales, kwamen er uiteraard allemaal met de zegen van de toenmalige CVP. In de jaren 80 voerden de groene parlementsleden in Kamer en Senaat harde gevechten tegen staatssecretaris voor energie Aerts. Er was ook een drukke uitwisseling van personeel tussen christen-democratische kabinetten, de administratie en de privé-sector. Ik geef één voorbeeld: R. L. was als ambtenaar jarenlang bevoegd voor nucleaire veiligheid. Van 1985 tot 1988 werkte hij op het kabinet van CVP-staatssecretaris voor energie Aerts. In 1992 dook hij op het kabinet van PSC-minister Wathélet, bevoegd voor energie. In 1995 zette hij de stap naar Electrabel. Als kabinetschef heb ik met hem onder meer over het dossier van de sanering van

de nucleaire passiva in Mol onderhandeld. Als gewezen ambtenaar, gewezen kabinetsmedewerker en kaderlid van Electrabel was hij beter geïnformeerd dan wie ook. Er zijn ook belangrijke gelijkenissen tussen Electrabel en de CD&V op cultureel vlak. Beide hebben iets heel paternalistisch: “We zorgen wel voor jou, alles gaat goed, don’t worry, wij zorgen voor stabiliteit.” Op de website van Electrabel kan je lezen: “*De onderneming heeft voor iedereen een aanbod van kwaliteit, energieoplossingen met toegevoegde waarde en een dienstverlening die dicht bij de klant staat*”. Mits een paar woorden te wijzigen heb je een mooie zin voor de website van de CD&V: “*De partij heeft voor iedereen een aanbod van kwaliteit, oplossingen met toegevoegde waarde en een dienstverlening die dicht bij de burger staat.*” De paarsgroene regering had een totaal ander project: het was sterk emanciperend, in razend tempo sneuvelden een reeks heilige huisjes en er werd appèl gedaan op de creativiteit van de burgers. Een trendbreuk dus. Die te vroeg eindigde. Waarna onder paars en Leterme de poging tot restauratie startte, ook in de energiesector, met debatten over technologieën van 30 jaar geleden zoals kernenergie.

MR

Terwijl de VLD ons het eerste anderhalve jaar steunde om het Electrabelmonopolie de wereld uit te helpen, heeft de MR dat nooit gedaan. Ze lieten er niet de minste twijfel over bestaan. Ze verdedigden altijd en overal Electrabel, of het nu over een nucleair dossier ging, of over de elektriciteitsmarkt. Zonder gêne legde de kabinetsmedewerker van de MR een nota van Electrabel op de onderhandelingstafel met de uitdrukkelijke vraag dat standpunt over te nemen. Ik heb hen dat vaak verweten, maar mijn kritiek had geen enkele invloed. De groenen waren voor de MR de absolute politieke tegenstander. Het leek de MR gewoon uitgesloten dat je een standpunt van Ecolo zou overnemen, wat je gelukkig van de VLD niet kon zeggen.